

число книг на руском языке. Преобладает печатная продукция XVIII – первой четверти XIX в., доля изданий XVI и XVII столетий сравнительно невелика (соответственно 8 и 21 назв.).

Книги и журналы (981 название в более чем 3200 томах) расположены в систематической последовательности, по отраслям наук. Доминирует литература по гуманитарным наукам: истории (201 назв. в 1024 т.), словесности (разделы “Словесные искусства” и “Поэзия” содержат соответственно 70 и 192 назв. в 196 и 333 т.), правоведению (62 назв. в 114 т.). Значительное место занимала богословская литература (70 назв. в 268 т.). Разделы, в которых представлены книги по естественным наукам, намного скромнее[2, р. 38].

Таким образом, структура книжного фонда была вполне типичной для библиотек своего времени и вполне соответствовала преобладающему гуманитарному направлению в подготовке лицеистов.

Список использованной литературы:

1. Михневич И. Г. Исторический обзор сорокалетия Ришельевского лицея с 1817 г. по 1857 год. Одесса, 1857.
2. Полевщикова Е.В. Библиотека Ришельевского лицея в 1817-1828 гг. : по материалам Государственного архива Одесской области // Е.В. Полевщикова / Вісник Одеського національного університету. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. — 2007. — Т. 12, вип. 4. — С. 29-95.
3. Образование и Устав Ришельевского лицея, в Одессе. СПб., 1818.

ОСТАПЕНКО ТИМУР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави і права, кандидат юридичних наук, доцент

ЗМІНИ В ПРАВОВОМУ СТАТУСІ РІШЕЛЬЄВСЬКОГО ЛІЦЕЮ ЗА СТАТУТОМ ВІД 29 ТРАВНЯ 1837 Р.

За новим Статутом від 29 травня 1837 року Рішельєвський ліцей став носити характер окремого самостійного закладу, за своїм складом та правами вельми близького до університетів.

Власне ліцей був розділений на два відділення: фізико-математичне і юридичне, що нагадували університетські факультети. Для завідування справами були створені рада і правління ліцею. На фізико-математичному відділенні читали чисту та прикладну математику, фізику і фізичну географію, природничу історію, хімію, технологію та комерцію; на юридичному — римську словесність, енциклопедію та

історію право та практичне судочинство. Окрім того, на обох відділення викладали філософію, російську словесність, російську та всесвітню історію та статистику, а для православних ще й догматичне та моральне богослов'я, історію церкви та церковного права. Пізніше в середині ліцею був заснований інститут східних мов, а на початку 40-х років у ліцеї з'явилося комерційне відділення [2, с. 718].

У якості експерименту і як данина європейській системі освіти в 1841 році було створене ще одне відділення — камеральне, на якому вивчалися політична економія, фінанси, торгівля, комерція, фізика, фізична географія, хімія, природнича історія, сільське господарство, технологія, архітектура та огляд російських законів. Тут готували державних службовців, а також юристів у галузі державного та приватного права. Це відділення було найбільш чисельним. «Камеральное отделение, — як пише Й. Міхневич, — получило начало в Ришельевском лицее в то время, когда еще ни один из русских университетов не имел факультетов, исключительно занятых науками природно-хозяйственными» [1, с. 38].

Історично склалося так, що камеральне та юридичне відділення, які отримали згідно статуту 1837 року статус університетських факультетів (а їх слухачі — звання університетських студентів), стали попередниками спеціалізованої підготовки з публічно-правових наук Новоросійського (пізніше Одеського) університету.

Новий одеський покровитель Д. М. Княжевич не обмежився введенням у дію нового статуту ліцею. З року в рік він просував його далі, розширюючи існуючі в ліцеї кафедри і запроваджуючи нові, щоб таким чином поступово приготувати його до рівня вищих навчальних закладів Росії. План університету, яким мав стати ліцей, був вже готовий. Проте передчасна смерть Княжевича віддала його втілення [5, с. 35].

Під час своєї останньої подорожі 1844 року Дмитро Максимович віз у Петербург на найближчий розсуд вищого керівництва план перетворення Рішельєвського ліцею на Новоросійський університет. Після смерті Княжевича проект був призупинений та залишався без змін доти, доки покровителем Одеського учбового округу не став відомий педагог М. І. Пирогов.

Детально ознайомившись зі справами свого округу, Пирогов подав міністерству «Докладну записку про хід просвіти в Новоросійському краї та про кричущу необхідність перетворення учбових закладів». У цьому документі він вказує на «радикальний засіб», який необхідно вжити для того, щоб повести ліцей «шляхом досконалості». «Первое средство, есть преобразование Лицея в Университет...который стал бы средоточием просвещения для 9 миллионов жителей, то есть для большего числа, нежели многие другие университеты Империи. Вообще, это преобразование представляет несравненно менее трудностей и издержек, нежели основание совсем нового университета» [5, с. 40].

Власне приміщення, величезна на той час кількість навчально-допоміжних установ, поважна бібліотека, колектив викладачів та учнів — все це вже було у Ришельєвського ліцею в Одесі. В іншому місті все довелося б створювати знову, що призвело б до великих витрат з державного бюджету. На утримання ж Одеського університету дворяни Херсонської губернії та Бессарабської області погодились щорічно вносити певну сумму грошей, окрім субсидій від міста та інших прибутків ліцею. Покровитель Одеського учбового округу вважав навіть, «що можна провести перетворення ліцею, не збільшуючи коштів, передбачених на нього казною».

Не дивлячись на такий збіг сприятливих обставин, справа відкриття Одеського університету повільно рухалася вперед, доки мешканці міста, скористувавшись відвідинами Одеси государем, «подали Всепопданнейшую просьбу об открытии Университета взамен Ришельевского лицея». Граф Строганов енергійно підтримав клопотання, що мало всі шанси на успіх, зважаючи на прихильне ставлення государя до уявлень графа.

Справа вже наближувалася до свого завершення, коли одесити дізналися, що всі їхні старання можуть призвести до відкриття університету не в Одесі, а в Миколаєві — довічному супернику «південної Пальміри». У Миколаєва були дуже впливові захисники в Петербурзі, і гр. Строганову знадобилося докласти чималих зусиль, щоб відстояти інтереси Одеси, тим паче, що сам цар, під впливом зацікавлених у цій справі осіб, висловився за Миколаїв. Гр. Строганову за Височайшим повелінням були повідомленні наступні міркування: 1) «Учреждением Университета в Николаеве дается сему высшему учебному заведению, предназначенному для всего Новороссийского края, более центральное положение, чем какое представляет Одесса...5) При учреждении Университета в Николаеве оставляется в Одессе Ришельевский лицей, который, по желанию Вашего Сиятельства, мог быть преобразован в высшее техническое или сельскохозяйственное заведение. Наконец в виду тех беспорядков, которые случались, как в наших, так и иностранных университетах, предусмотрительность Правительства требует отнюдь не учреждать новых университетов в больших городах, где всякий надзор над студентами несравненно труднее, и где они находятся под влиянием весьма ненадежной части населения. Сие последнее соображение Его императорское Величество признает особенно важным» [6, с. 552].

Граф Строганов знову був змушений «повергать на Всемиловейшее воззрение Государя Императора» свою думку, що відкриття університету в Миколаєві «пагубно для Одессы, прискорбно для края и для воспитания юношества». Одеська міська та купецька громади, як і херсонське дворянство, клопотали про те, щоб університет залишили в Одесі, а бессарабські вельможі категорично висловились, що «университет в Николаеве будет значить для Бессарабии тоже самое, как бы

вовсе не существовало университета в Новороссийском крае» [6, с. 553].

Енергічне заступництво гр. Строганова, численні клопотання південих дворян, городян та студентів ліцею, нарешті, повний спокій у закладі під час заворушень в інших вищих навчальних установах зробили свою справу: 10 червня 1862 року государ погодився з думкою ради міністрів і дозволив перетворити Рішельєвський ліцей на Новоросійський імператорський університет. Дозвіл царя був втілений у життя 1 травня 1865 року.

Список використаної літератури:

1. Ганин В. В. Преподаватели и студенты юридического факультета Новороссийского университета (XIX — начало XX в.) / В.В. Ганин // Юридическое образование и наука. — 2007. — № 4. — С. 38–41.
2. Глинский Б.Б. Университетские уставы (1755-1884 гг.) / Б.Б. Глинский // Исторический вестник. — 1900, Ч. 1. — С. 324-351, Ч. 2. — С. 718-724.
3. Історія Одеської школи права: навчально-методичний посібник для семінарських занять та самостійної роботи студентів 1 курсу НУ «Одеська юридична академія» / М. Р. Аракелян, Н. В. Єфремова, Т. О. Остапенко, І. В. Корнієнко, О. В. Горяга, Я. В Шевчук-Бела. — Одеса :Фенікс, 2015. — 250 с.
4. Ківалов С. В. Вища юридична освіта на Півдні України: вчора, сьогодні, завтра / С.В. Ківалов // Юридична освіта і правова держава (до 150-річчя Юридичного інституту ОДУ): Збр наук. пр. — Одеса, 1997. — С. 3-11.
5. Круглов Ю.Г. Университетские уставы XIX века в свете идейнациональной образовательной доктрины / Ю.Г. Круглов, Е.В. Олесюк, А.А. Шулуc // Социально-гуманитарные знания (научно-образов. изд.). — 2003. — № 1. — С. 35-47.
6. Сурилов А. В. От лицея — к юридическому институту/ А.В. Сурилов, П.Е. Ефимов// Очеркиразвития науки Одессы. — Одесса, 1995. — С. 551-560.

ПОПСУЄНКО ЛЮДМИЛА ОЛЕКСАНДРІВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави та права, кандидат юридичних наук, доцент

РОЗВИТОК ІДЕЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МІЖДЕРЖАВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У ХІХ СТ.: ДО ІСТОРІЇ ПИТАННЯ

Відомо, що зародки процесів європейської єдності під різними мотивами й потребами сягають сивої давнини. Загалом, вони ґрунтувалися, передусім, на подоланні перманентної агресивності й ворожнечі між європейськими народами, що періодично спричиняли міжусобні війни.